

Сутність медіації при вирішенні господарських спорів та її переваги

С.О. Баран

кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін, секції цивільно-правових дисциплін, Університет економіки та права «КРОК»

У статті досліджено поняття, переваги медіації (посередництва) як альтернативного способу вирішення господарських спорів; її сутність та можливості застосування в Україні.

Ключові слова: медіація, альтернативне вирішення спорів, спір, посередник.

В статті досліджено поняття, переваги медіації (посередництва) як альтернативного способу рішення господарських спорів; ее сущность и возможность применения в Украине.

Ключевые слова: медиация, альтернативное разрешение споров, спор, посредник.

The article analyzes question of notion, the advantages of mediation as an alternative way to solve commercial disputes. The essence and possibility of using this method of solving disputes in Ukraine is carried out.

Keywords: mediation, alternative settlement of disputes, dispute, mediator.

Постановка проблеми

В умовах сьогодення господарюючі суб'єкти дедалі частіше стикаються із ситуаціями, які негативно впливають на формування та розвиток підприємництва. Сторони, що не можуть домовитися, шукають допомоги у вирішенні конфлікту, звертаючись до відповідних арбітрів. Однак такий спосіб урегулювання суперечок не завжди є найбільш правильним. Так, судові процеси, як правило, супроводжуються значними затратами коштів і часу, і в результаті такі суперечки завершуються на користь однієї зі сторін, тобто внаслідок прийнятого арбітром рішення інтереси одного завжди залишаються незадоволеними. На окрему увагу заслуговує альтернативне вирішення господарських спорів, яке дає змогу використати додаткові, більш гнучкі способи вирішення правових конфліктів і, що найважливіше, зберегти партнерські відносини.

Такі способи захисту прав суб'єктів господарювання є додатковою гарантією реалізації конституційного права на вибір найбільш адекватного, законного варіанта вирішення спору. Одним з цих способів є формування правового механізму регу-

лювання інститутів альтернативного вирішення господарсько-правових спорів, що забезпечуватиме об'єктивне та компетентне вирішення суперечок, які виникають у динаміці господарсько-правових відносин.

Дослідження проблематики, пов'язаної з поняттям «медіація», її сутності, переваг має теоретичне та практичне значення, адже проблема ефективного вирішення конфліктів завжди гостро стояла перед сучасною системою державного правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Ця проблематика цікавить багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, практичних діячів, серед яких слід виділити роботи В.М. Баранової, Р.Г. Ковалю, С.Ф. Здорожньої, С.С. Алексєєва, В.П. Грибанова, Н.С. Кузнецова, Г.В. Срьоменка, С.Д. Могилевського, А.Я. Пилипенка, Л.Л. Нескородженої, О.С. Янкова, Н.П. Осіпової та інших.

Зацікавленість цим питанням відповідає прагненню України до гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Подальшого розроблення потребує визначення правових дефініцій медіації та диференціація її переваг. Важливим є внесення пропозицій на основі дослідження до чинних нормативно-правових актів, що регулюють господарсько-правові право-відносини.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення сутності та значення процесу медіації (посередництва), дослідження головних переваг медіації як альтернативного способу вирішення господарських спорів порівняно з судовими процедурами, визначення правових дефініцій медіації як одного з найбільш ефективних методів сучасного вирішення юридичних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Захист прав і законних інтересів може здійснюватися різними способами, які особа може вільно обирати. Однак разом із першочерговим правом кожної людини та громадянина на судовий захист, необхідною умовою створення ефективної системи захисту порушених прав є розвиток правового механізму регулювання інститутів альтернативного вирішення господарських спорів. Сучасна концепція системи врегулювання спорів зокрема й шляхом медіації заохочує сторони до самостійного пошуку взаємоприйнятних рішень, адже змагальні методи врегулювання спорів у судах часто є економічно високовитратними як для держави, так і для суб'єктів господарської діяльності.

Такий спосіб вирішення спорів як медіація з'явився вперше наприкінці 70-х років у США. У Європі впровадження медіації розпочалося у 80-х роках. На сучасному етапі програми примирення успішно діють у Норвегії, Фінляндії, Великій Британії, Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії та закріплені на рівні національного законодавства. Зокрема, в Австрії у 2004 р. було прийнято спеціальний закон про цивільно-правову медіацію, який об'єднав

у собі норми, що регулюють процедуру медіації, зосереджені в різних нормативних актах. У США прийнято Єдиний закон про медіацію, який об'єднав понад 2500 існуючих до цього в Америці законів, що регулювали посередницьку діяльність у різних штатах [1, с. 4]. РФ першою з країн колишнього СРСР 27 липня 2010 р. прийняла Федеральний закон «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)», яким чітко встановлено правові умови для вирішення конфліктних ситуацій за допомогою медіації.

На відміну від багатьох інших країн, де медіація досягла вже цілком суттєвого розвитку, у нас вона є в процесі розвинення. В Україні створюються спеціальні служби з мирного розв'язання найрізноманітніших конфліктів. Зокрема, функціонують Український центр медіації (УЦМ) при Києво-Могилянській бізнес-школі, Український Центр Порозуміння, а також у багатьох обласних центрах України функціонують служби медіації.

Варто зазначити, що 3 липня 2013 р. в Україні було зареєстровано законопроект про медіацію, метою якого є введення на законодавчому рівні інституту медіації в Україні, створення правових умов для застосування відповідної процедури. Документ визначає правові основи запровадження проведення позасудової процедури врегулювання конфліктів за взаємною згодою сторін медіації та за участю посередника (медіатора), визначає її принципи і порядок проведення, а також правовий статус медіатора.

Відповідно до законопроекту під поняттям «медіація» слід розуміти процедуру альтернативного, добровільного врегулювання спорів, вирішення конфліктів шляхом ведення переговорів між сторонами конфлікту (спору) за допомогою одного або декількох медіаторів (посередників) з метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про врегулювання конфлікту (спору) або усунення спричиненої конфліктом (спором) шкоди [2]. Тобто це особливий процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається

нейтральна третя сторона (медіатор), яка володіє методологією роботи з інтересами у переговорах.

Слово «медіація» походить від латинського «mediatio» – посередництво; аналогічне значення мають слова «mediation» (англ.), «médiation» (фр). У соціальній психології вчені розглядають медіацію як специфічну форму регулювання спірних питань, конфліктів, узгодження інтересів. Так, Х. Бесмер визначив медіацію як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони. Більшість учених визначають медіацію – як певний підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона забезпечує структурований процес, аби допомогти конфліктуючим сторонам прийти до взаємно прийнятного вирішення спірних питань [3, с. 61].

Як визначає С.Ф. Задорожня, медіацією є метод мирного вирішення спорів за допомогою незалежної третьої особи або установи, що використовується сторонами [4, с. 35].

На думку Г.В. Єрьоменко, медіація – це процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна третя сторона – медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору, активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників переговорів [5]. Тобто, медіація – це один із так званих альтернативних (позасудових) способів урегулювання спорів, ефективність якого є дуже високою.

Іноді медіація – це єдина можливість досягти домовленостей у разі, якщо сторони не бажають зустрічатися і вести переговори особисто. Від інших способів позасудового вирішення спорів вона вирізняється тим, що посередник не визначає, хто зі сторін конфлікту правий, а хто ні, не виносить для сторін обов'язкового рішення та не примушує їх до досягнення угоди [6, с. 63].

Медіація визначається як переговори за участю нейтрального посередника (ме-

діатора), добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає конфліктуючим сторонам досягти взаємоприйнятої угоди, як метод, за яким сторони управляють і володіють самим процесом і його результатами – угодою, тобто нічого не вирішується без згоди сторін [7]. Медіація – це діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу й урегулювання спору самостійно самими сторонами [8].

Під поняттям «медіація» (посередництво) ми розуміємо добровільний, конфіденційний, неформальний спосіб вирішення господарських та інших спорів за допомогою нейтрального посередника (медіатора), який допомагає конфліктуючим сторонам досягти взаємного компромісу.

Можна виділити основні ознаки медіації як альтернативного вирішення спорів: урахування інтересів сторін спору; автономія волі сторін у виборі посередника, обговоренні доказів один до одного, відпрацюванні взаємовигідного рішення; медіатор створює конструктивні обставини на переговорах, спрямовує та пом'якшує дискусію; медіатором може бути тільки нейтральна особа, яка не є учасником господарського спору; посередництво передбачає пошук взаємовигідного рішення, тому не тільки медіатор, а й сторони спору повинні пропонувати свій вихід із конфліктної ситуації; процедура медіації може бути припинена, сторони завжди можуть відмовитися від посередництва і звернутися до державного або третейського суду для вирішення господарського спору.

Сутність медіації полягає в тому, що сторони спору мають можливість за допомогою посередника провести переговори та досягти згоди, не звертаючись до суду; сторони активно беруть участь у її процесі на основі діалогу, а не конфронтації як при судовому вирішенні спору. Отже, медіація від самого початку не передбачає домінування однієї сторони над іншою і забезпечує перемогу обом сторонам.

Важливо, щоб сторони особисто брали участь у медіації, бажано – за сприяння

юристів, які, урахувавши усі досягнуті домовленості, допоможуть правильно скласти остаточну угоду в разі врегулювання спору. За взаємною згодою сторін можуть залучатися інші особи, наприклад, спеціалісти, чия присутність допоможе краще зрозуміти ситуацію. Нейтральна третя сторона у процедурі медіації має фундаментальне значення, адже вона сприяє проведенню переговорів між сторонами таким чином, щоб ті могли самостійно віднайти рішення у спорі. Медіатор організує процес переговорів таким чином, щоб допомогти виявити та проаналізувати справжні інтереси сторін, що іноді мають набагато більше значення, ніж правові позиції. Через те що сторони не завжди готові говорити одна з одною про власні пріоритети, без такої допомоги їм часто не обійтися [4].

Процедуру медіації можна поділити на кілька стадій: попередня (вступна стадія, що передбачає роботу з двома важливими компонентами: налагодження контактів зі сторонами та організація простору для проведення медіації); відкриваюча (збір інформації, медіатор знайомить учасників із процедурою медіації та її принципами, обговорює зі сторонами відповідні правила); середня (спільний пошук шляхів вирішення спору, визначення та віднайдіння варіанта, який задовольнить обидві сторони конфлікту); заключна (укладення угоди, яка офіційно закріплює досягнуте порозуміння, підбиття підсумків). На думку М. Кузьміної, вважати медіацію завершеною можна лише в разі, коли її умови будуть не лише погоджені, а й фактично виконані сторонами в добровільному чи примусовому порядку [9, с. 60].

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін на підставі принципів конфіденційності, добровільної участі, рівності сторін, їх самовизначення та співробітництва, незалежності, нейтральності та толерантності медіатора. Її метою є досягнення консенсусу, прийнятного для обох сторін.

Розкривши зміст медіації, слід визначити основні переваги цього способу альтернативного вирішення господарських спорів.

До переваг медіації, порівняно з іншими способами вирішення господарських спорів, можна віднести такі:

- економія грошових витрат (вартість медіації менша, ніж розміри судових витрат);

- економія часу (строки вирішення господарських конфліктів за допомогою медіації коротші, ніж при судовій процедурі);

- оперативність, мобільність, гнучкість у вирішенні спорів (дає змогу сторонам прийняти компромісне рішення, на відміну від рішення суду, яке є обов'язковим до виконання);

- спрощена процедура розгляду спору, універсальність, ефективність;

- конфіденційність діяльності медіатора (інформація, отримана медіатором під час проведення медіації не може бути розголошена ним без попередньої згоди сторін);

- можливість участі у вирішенні конфлікту не тільки юристів, а й інших спеціалістів у галузі економіки та ринкових відносин (сприяє пошукові компромісного рішення, що задовольнить інтереси кожної зі сторін);

- досягнення виключно сторонами взаємоприйнятого рішення;

- мінімум формальних чинників;

- можливість відмовитися від медіації та звернутися до суду;

- психологічний комфорт учасників спору;

- збереження дружніх і стабільних майбутніх партнерських відносин (позитивне вирішення конфлікту при медіації передбачає задоволення вимог кожної сторони).

Перевагою медіації є також те, що замість рішення ззовні сторони знаходять своє взаємовигідне рішення. Замість боротьби за правоту відбувається конструктивна робота над вирішенням конфлікту. При цьому медіація не обмежується предметом спору, вона повинна враховувати також і приховані причини виникнення конфліктної ситуації, до переговорного процесу можуть залучатися треті особи, які до цього часу не брали участі в судовому провадженні. Якщо вирішення конфлікту розробляється сторонами самостійно, то це сприймається учасниками більш

схвально та збільшує шанси на збереження міцних відносин у майбутньому [3].

Ефективність медіації визнана європейським співтовариством, що рекомендує її впровадження як основного методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі або під час судового розгляду.

Прийняття спеціального Закону України «Про медіацію» є на сьогодні нагальною потребою у зв'язку з тим, що завдяки перевагам медіації, а саме: суттєва економія часу та коштів, мінімум формальних чинників, досягнення виключно сторонами взаємоприйняттого рішення, добровільність і неупередженість процедури, в Україні є можливим сформуванню правову основу для швидкого та ефективного врегулювання конфліктів (спорів).

Відповідно пропонуємо внести доповнення до Господарського процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 6, с. 56): статтю 65 доповнити: «пунктом 2) роз'яснює сторонам право на проведення медіації та її наслідки» і далі по тексту.

На рівні організацій (компаній) медіація дає змогу досить вдало вирішувати трудові спори, а також будь-які конфлікти, пов'язані з відносинами між власниками, керівниками, підлеглими, а також при закладженні конфліктів із клієнтами. Медіація довела свою ефективність при вирішенні спорів, пов'язаних із захистом прав споживачів.

Отже, медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів, має чимало переваг. Однак є певні обмеження в її застосуванні:

- якщо у спорі бере участь три і більше сторін, то не бажано застосовувати медіацію (адже три сторони примирити важко);
- якщо одна зі сторін спору з початку його виникнення не налаштована на компроміс і не бажає робити спроби вирішити конфлікт мирним шляхом;

- якщо потрібно публічно оголосити про конфлікт між сторонами спору;

- якщо тільки одна сторона вступає у процес добровільно.

Багато правознавців вважають, що медіація можлива лише в державах із роз-

винутою економікою, де люди керуються ринковими відносинами, з метою отримання прибутку, а більшості українського населення це не властиво. Однак у нас є величезні можливості для розвитку національної медіації попри те, що є супротив усьому новому, невідомому [10].

Варто зазначити, що незважаючи на існування великої кількості публікацій із цієї проблематики, є певний інформаційний вакуум, оскільки більшість джерел мають загальний характер без необхідної конкретики. Тому досить важко чітко зрозуміти сутність, процедуру застосування медіації, що зумовлює певні складнощі застосування такого способу позасудового вирішення спорів.

Доцільно зазначити, що чинне законодавство не виключає можливості застосування інституту медіації в Україні (укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову тощо). Вітчизняне законодавство передбачає можливість укладення мирової угоди, яка на перший погляд дуже подібна до медіаційної. Однак мирова угода затверджується судом, тобто наявна участь держави у врегулюванні спору та відповідні наслідки у зв'язку з її невиконанням. Укладання медіаційної угоди не вимагає участі держави у врегулюванні спору та породжує інші наслідки в разі її невиконання.

На нашу думку, прийняття закону про медіацію може відіграти велику роль у розвиткові медіації в Україні. Адже це певним чином вплинуло б на готовність самих сторін спірних відносин сприймати процедуру примирення як ефективний легалізований шлях подолання конфлікту. Це також дало б змогу зробити медіацію більш доступною для лідерів бізнесу та ринку, показати пріоритет альтернативного вирішення господарських спорів.

Висновки

Запровадження медіації на законодавчому рівні сприятиме ефективному розв'язанню конфліктів, забезпечить реальне впровадження в життя досягнутих рішень і, що найважливіше, збереже нормальні взаємовідносини між сторонами.

Медіація має більше переваг ніж недоліків. Її суть полягає в тому, що сторони спору беруть участь у відповідному процесі на основі діалогу, а не конфронтації, як при судовому вирішенні спору. Отже, медіація не передбачає домінування однієї сторони над іншою і забезпечує вигравш обом сторонам.

Література

1. Паладій М. Не хочете вирішувати конфлікт у суді – звертайтеся до медіатора / М. Паладій, Т. Шевелева // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 12. – С. 4-7.
2. Проект закону «Про медіацію» (реєстр. № 10301-1 від 19 квітня 2012 р.), внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами С. В. Ківаловим і В. А. Бондиком // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1VDA0I.html
3. Матеріали курсу підготовки медіаторів із кола посадовців, які займають керівні посади в органах виконавчої, законодавчої та судової влади: спільна програма Європейської Комісії та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України». – К. : Український центр порозуміння, 2010. – 40 с.
4. Боброва О. М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації : європейський досвід / О. М. Боброва, А. О. Горова, В. В. Землянська, Н. М. Прокопенко. – К. : Наш час, 2006. – С. 164.
5. Єрмоєнко Г. Медіація як спосіб вирішення спорів / Г. Єрмоєнко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://innovations.com.ua>
6. Носырева Е. Н. Нотариат и альтернативные процедуры урегулирования споров / Е. Н. Носырева // Материалы Всероссийской научно-практической конференции (15-16 февраля 2007 г., г. Москва). – М. : ФРИК, 2007. – С. 63-45.
7. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – С. 367.
8. Указ Президента України «Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua>
9. Кузьмина М. Юридический конфликт : теория и практика разрешения / М. Кузьмина. – М. : Юрлитинформ, 2008. – С. 256.
10. Козирева В. П. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів / В. П. Козирева, А. П. Гаврилішин // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2011. – № 1/2. – С. 122-128.